

[K] **GRONDLEGGER VAN DE UTRECHTSE SCHOOL
ABRAHAM BLOEMAERT IN HET CENTRAAL
MUSEUM**

De “Vader van de Utrechtse schilderschool” krijgt eindelijk de aandacht die hij heeft verdiend. Abraham Bloemaert (1566-1651) vormt even opnieuw het artistieke middelpunt van de eeuwenoude Domstad, waar hij vier eeuwen geleden zijn sporen verdiende. In de Nederlandse Gouden Eeuw was Abraham Bloemaert een gevierde en invloedrijke kunstenaar. Talloze talentvolle leerlingen stroomden toe om bij hem het vak te leren. Onder zijn leiding ontstond er in Utrecht in het eerste kwart van de zeventiende eeuw een belangrijke schilderschool met een eigen, internationaal georiënteerd karakter. De bisschopsstad had van oudsher een hechte band met Rome. Veel van Bloemaerts begaafde leerlingen maakten een studiereis naar Italië en kwamen met verse artistieke inzichten in Utrecht terug. Die moderne artistieke impuls uit Italië gaf de Utrechtse schilderkunst een eigen wending, die compleet afwijkt van de ontwikkeling in de andere Nederlandse steden.

In het Centraal Museum, niet ver van zijn florerende werkplaats, herleeft de glorie van de oude meester deze maanden met een indrukwekkend retrospectief van zijn werk. Maar liefst vijftig schilderijen en veertig werken op papier zijn samengebracht om het veelzijdige talent van Abraham Bloemaert voor het voetlicht te brengen. Geen gemakkelijk karwei, want een representatief overzicht van een ontvankelijk kunstenaar als Abraham Bloemaert, die zich soepel aanpaste aan nieuwe trends en opvattingen, die moeiteloos switchte tussen thema's en genres, die reusachtige altaarstukken afwisselde met minutieuze taferelen, en bovendien uitblonk in de tekenkunst, vereist een nauwkeurig afgewogen selectie. En zijn omvangrijke oeuvre is verspreid geraakt over uiteenlopende musea, kerken en particuliere collecties in Europa en de Verenigde Staten. Geen wonder dat Abraham Bloemaert niet eerder op deze schaal aan het publiek is voorgesteld.

Het was hoog tijd dat deze Utrechtse sleutelfiguur werd geherwaardeerd. De afgelopen decennia heeft wetenschappelijk onderzoek de weg vrijgemaakt

Abraham Bloemaert, *De fluitspeler*, 1624, olieverf op doek, 69 x 57,9 cm, Collectie Centraal Museum, Utrecht
© CMU Ernst Moritz.

voor een introductie bij het grote publiek. Het Centraal Museum is daarvoor de aangewezen plek. Niet alleen omdat het museum de grootste collectie kunstwerken van Bloemaert ter wereld in huis heeft, maar tevens omdat het de context van de Utrechtse School met representatieve voorbeelden uit eigen bezit kan tonen. En ook omdat de locatie recht doet aan de reputatie van Bloemaert. Vrijwel zijn hele leven bracht hij in de Domstad door. Hij had grote invloed op het kunstklimaat. Nauw betrokken bij de emancipatie van het kunstenaarschap, spande hij zich in voor de oprichting van het Sint-Lucasgilde. Bovendien ontpopte de kunstenaar zich tot een leermeester pur sang, die in de loop van zijn lange carrière wel honderd kunstenaars onder zijn hoede had. Die gedrevenheid kwam mogelijk voort uit onvrede met zijn eigen leertijd. Tegenover schildersbiograaf Karel Van Mander omschreef hij deze als “rommelig en onbevredigend”. Bij tal van leermeesters was hij kort in de leer, om zijn studietijd uiteindelijk af te ronden in Parijs.

In de Franse hoofdstad kwam Bloemaert in contact met het werk van de School van Fontainebleau,

Abraham Bloemaert, *Johannes de Doper predikend*, voor 1620, zwart krijt, penseel in bruine inkt, wit gouache, op papier, 17,3 x 16,5 cm, Collectie Centraal Museum, Utrecht © CMU.

dat hem vertrouwd maakte met het maniërisme. Deze trendy schildertrant was, overgewaaid uit Italië, door François I aan het Franse Hof in Fontainebleau geïntroduceerd. Dat Bloemaert gecharmeerd door de geaffecteerde stijl uit Frankrijk terugkeerde, illustreert zijn vroege werk. Overtuigend verwerkte hij het maniëristische idioom in eigen composities, zoals de *Prediking van Johannes de Doper*. Stuk voor stuk zijn de stijlkenmerken verwerkt: een rusteloze beweeglijke compositie, geforceerde spiraalvormige lichaamshoudingen, excessieve verdraaiingen van hals en heupen, uitgerekte ledematen, kleine eivormige hoofden. Zelfs de bomen die het preektafereel flankeren, slingeren in een opwaartse spiraal om elkaar heen ten hemel.

Kenmerkend voor Abraham Bloemaert was de drang om zich te blijven ontwikkelen. Tot op hoge leeftijd toonde hij zich ontvankelijk voor nieuwe inzichten. Toen zijn leerlingen Hendrick ter Brugghen, Gerard van Honthorst en Jan van Bijlert, geïnspireerd door het revolutionaire schokkende

realisme van Caravaggio, rond 1620 uit Rome terugkeerden, werd Bloemaert door hun geestdrift aangestoken. Radicaal gooide hij het roer om en hij volgde het brutale voorbeeld van de artistieke oproerkraaiers. In een doek als *Maaltijd te Emmaus* zien we het resultaat: een monumentale sobere compositie, een harde contrastrijke belichting, de focus volledig gericht op de figuren in een confronterende close-up. Het verschil met zijn maniëristische werk kon niet groter zijn. Ook het van oorsprong Italiaanse motief van de muzikant als halffiguur kwam op het repertoire van de Utrechtse meester te staan, zoals de *Fluitspeler* laat zien. De grijsaard die zijn handen warmt boven een stoof (*Allegorie van de Winter*), bewijst hoe flexibel de schilder met zijn vaardigheden omsprong. Anders dan zijn leerlingen, die zich met succes ontwikkelden tot de "Utrechtse Caravaggisten", betekende de stroming voor Bloemaert slechts een vruchtbaar intermezzo. Na enkele jaren werden zijn historiestukken classicistisch. De indrukwekkende

Abraham Bloemaert, *Het Gouden Tijdperk*, 1603, pen in bruine inkt, penseel in (bruin-)grijze inkt, wit gouache, over een schets in zwart krijt, 44,3 x 69,3 cm, Graphische Sammlung, Städel Museum Frankfurt am Main, © U. Edelmann - Städel Museum – ARTOTHEK.

Aanbidding van de drie koningen met Maria en de knielende Koning Melchior monumentaal op de voorgrond leert dat de flirt met Caravaggio hem goeddeels had verlost van het dweperige maniërisme en een nieuwe, harmonieuze fase had binnengeloofd.

Dat Bloemaert een bevlogen tekenaar was, viel Rubens al op. Tijdens een diplomatieke missie naar Utrecht in 1627 bracht hij zijn gewaardeerde collega een bezoek. Uniek zijn de bewaard gebleven schetsbladen, waarop Bloemaert het Utrechtse landschap vastlegde. Via talloze gravures naar zijn ontwerp, raakte de invloed van zijn werk wijd verspreid. Het voorbeeldenboek dat Abraham Bloemaert samen met zijn zoon Frederik aan het eind van zijn leven met onderwijsdoeleinden uitgaf, bleek populair studiemateriaal. Het werd eindeloos herdrukt en tot in de negentiende eeuw – ook door buitenlandse kunstenaars – gebruikt. Toen het classicisme halverwege de negentiende eeuw uit de gratie viel, raakte Abraham Bloemaert buiten

beeld. Rembrandt, Frans Hals, en de Hollandse genreschilders bepaalden voortaan het gezicht van de Gouden Eeuw. Dat enige historische correctie op zijn plaats is, heeft het Centraal Museum juist gezien.

JULEKE VAN LINDERT

Het Bloemaert-effect. Kleur en compositie in de Gouden Eeuw, 11 november 2011 tot 5 februari 2012 in het Centraal Museum in Utrecht (www.centraalmuseum.nl). Daarna te zien in het Staatliches Museum in het Duitse Schwerin (www.museum-schwerin.de).

Catalogus bij deze tentoonstelling: MARTEN JAN BOK, ALBERT J. ELEN, GHISLAIN KIEFT, ELIZABETH NOGRADY (RED.), *Het Bloemaert-effect. Kleur en compositie in de Gouden Eeuw*, Michael Imhof Verlag GmbH & Co. KG, Petersberg, 2011, 192 p.